

ΚΟΜΜΑΤΙΚΗ ΧΕΙΡΑΓΩΓΗΣΗ ΚΑΙ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗ ΧΡΕΩΚΟΠΙΑ. Η ΠΕΡΙΠΤΩΣΗ ΤΗΣ ΔΗΜΟΣΙΑΣ ΡΑΔΙΟΤΗΛΕΟΡΑΣΗΣ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ

Νίκος Λεάνδρος, Δρ Οικονομικών Επιστημών, Τράπεζα της Ελλάδος, Διεύθυνση Οικονομικών Μελετών

Βασική επιδίωξη της εισήγησης είναι να εξετάσει την πορεία ανάπτυξης του κρατικού ραδιοτηλεοπτικού φορέα ιδιαίτερα μετά την ίδρυση της ΕΡΤ ΑΕ το 1975, να επισημάνει τις διαστάσεις των σημερινών προβλημάτων που αντιμετωπίζει και να αναλύσει τις βασικές αιτίες για την αδυναμία ανταγωνισμού με τα ιδιωτικά τηλεοπτικά κανάλια.

Η εξέταση της εμπειρίας της ΕΡΤ γίνεται προσπάθεια να συνδεθεί με τις διεθνείς εξελίξεις που οδήγησαν στη συρρίκνωση του ρόλου της δημόσιας ραδιοτηλεόρασης στη μεγάλη πλειοψηφία των Ευρωπαϊκών κρατών. Όπως επισημαίνεται οι ιδιομορφίες της Ελληνικής τηλεοπτικής πραγματικότητας και ιδιαίτερα η εξάρτηση της ΕΡΤ από την εκάστοτε κυβερνητική εξουσία επηρέασαν καθοριστικά τις εξελίξεις και σε σημαντικό βαθμό εξηγούν την ταχύτητα με την οποία επήλθε και την έκταση στην οποία συντελέστηκε η πρωτοφανής για τα Ευρωπαϊκά δεδομένα περιθωριοποίηση του δημόσιου ραδιοτηλεοπτικού φορέα στη χώρα μας

1. Το διεθνές πλαίσιο των εξελίξεων.

Για περισσότερο από μισό αιώνα, η κατάσταση στον Ελληνικό οπτικοακουστικό χώρο παρέμεινε αυστηρά προσδιορισμένη από το θεσμοθετημένο καθεστώς απόλυτου κρατικού ελέγχου. Η συζήτηση γύρω από τα ζητήματα της ραδιοτηλεοπτικής μετάδοσης ουσιαστικά περιοριζόνταν στην ποιότητα των προγραμμάτων και στην ανάγκη κατοχύρωσης της πολυφωνίας και της αντικειμενικότητας στην ενημέρωση, ενώ η φύση του ιδιοκτησιακού καθεστώτος και η σκοπιμότητα του κρατικού μονοπωλίου παρέμενε στο απυρόβλητο.

Αλλωστε και στη συντριπτική πλειοψηφία των χωρών της Δυτικής Ευρώπης ο κυρίαρχος ρόλος του κράτους στην οργάνωση του ραδιοτηλεοπτικού χώρου ήταν μέχρι τις αρχές της δεκαετίας του '80 αδιαμφισβήτητος. Για την αιτιολόγηση αυτής της πραγματικότητας χρησιμοποιούνταν δύο κυρίως επιχειρήματα¹. Πρώτον, το επιχείρημα ότι το ραδιοηλεκτρομαγνητικό φάσμα είναι ένας περιορισμένος φυσικός πόρος και συνεπώς συνιστά ένα είδος εθνικού φυσικού πλούτου που ανήκει στην ιδιοκτησία του κοινωνικού συνόλου. Το κράτος σαν έκφραση του οργανωμένου κοινωνικού συνόλου διαχειρίζεται

1. Δες Broadcasting Research Unit, *The Public Service Idea in British Broadcasting: Main Principles*, London, 1985. J.G.Blumler, "Public Service Broadcasting before the Commercial Deluge" in J.G.Blumler (ed), *Television and the Public Interest* Sage Publications, London, 1992. και Σ. Παπαθανασίου, *Απελευθερώνοντας την Τηλεόραση*, Καστανιώτης, Αθήνα, 1993
ιδιαίτερα Κεφάλαιο 1

αυτόν το φυσικό πόρο. Δεύτερον, στην αντίληψη ότι λόγω της επίδρασης που έχει στη διαμόρφωση της ανθρώπινης προσωπικότητας και συνείδησης το ραδιοηλεκτρονικό μήνυμα δεν μπορεί να αντιμετωπισθεί σαν ένα οποιοδήποτε προϊόν και η προσφορά του να αφεθεί στις ανεξέλεγκτες δυνάμεις της αγοράς. Η κρατική παρέμβαση οφείλει να διασφαλίσει ότι όλοι οι πολίτες ανεξαρτήτως εισοδήματος ή γεωγραφικής θέσης έχουν ίσες δυνατότητες πρόσβασης σ'ένα ευρύ φάσμα εκπαιδευτικών, ενημερωτικών και ψυχαγωγικών προγραμμάτων. Επιπλέον, ένας κρατικός ραδιοηλεκτρονικός φορέας μπορεί να θέσει σαν στόχο του την ικανοποίηση των διαφορετικών προτιμήσεων ενός πολύμορφου κοινού και όχι μόνον εκείνων των προτιμήσεων που οδηγούν σε μεγιστοποίηση του κέρδους όπως συνήθως ένα ιδιωτικό τηλεοπτικό κανάλι.

Αναφορικά με το επιχείρημα περί περιορισμένου αριθμού συχνοτήτων θα πρέπει να παρατηρήσουμε ότι μπορεί να χρησιμοποιηθεί σαν επιχείρημα υπέρ της ανάγκης ύπαρξης ενός ρυθμιστικού πλαισίου όχι όμως και για να δικαιολογηθεί το κρατικό μονοπώλιο. Και αυτό γιατί από τεχνική άποψη στο ερτζιανό φάσμα είναι δυνατή η λειτουργία μέχρι 13 τηλεοπτικών καναλιών σε κάθε συγκεκριμένη περιοχή. Εξάλλου, σ'αρκετές χώρες ουδέποτε υπήρξε κρατικό μονοπώλιο. Για παράδειγμα, στο Λουξεμβούργο η μετάδοση ήταν πάντοτε αρμοδιότητα ιδιωτικής εταιρείας (Compagnie Luxembourgeoise de Telediffusion-CLT), στις ΗΠΑ κυριάρχησε ευθύς εξ αρχής ο ιδιωτικός τομέας, ενώ στη Βρετανία από το 1956 συνυπήρχαν και ανταγωνίζονταν το κρατικό BBC με το ιδιωτικό ITV και αργότερα (Νοέμβριος 1982) και με το Channel 4². Η επιβολή του κρατικού μονοπωλίου στην Ελλάδα αποτέλεσε ιδεολογική και πολιτική επιλογή και όχι τεχνολογική αναγκαιότητα.

Η κατάσταση αλλάζει ριζικά στη δεκαετία του '80 καθώς στις χώρες της Δ. Ευρώπης, και όχι μόνο, οι δυνάμεις της αγοράς διεισδύουν και αναπτύσσονται ραγδαία στον ευρύτερο οπτικοακουστικό χώρο, καταργούνται ή περιορίζονται δραστικά ρυθμιστικοί κανόνες και κρατικές παρεμβάσεις, το κρατικό μονοπώλιο αποτελεί πλέον ανάθεμα για πολιτικούς και ερευνητές, ενώ σε κάποιες περιπτώσεις ιδιωτικοποιούνται κρατικά τηλεοπτικά κανάλια³. Ασφαλώς εντυπωσιάζει η ταχύτητα και η ευκολία με την οποία ανατρέπεται ένα καθεστώς που διήρκεσε περισσότερο από μισό αιώνα. Ακόμα περισσότερο εντυπωσιάζει η ευκολία με την οποία ξεχάστηκαν όλα εκείνα τα επιχειρήματα με τα οποία θεμελιώνονταν η χρησιμότητα ή και αναγκαιότητα της κρατικής παρέμβασης ακόμα και του κρατικού μονοπωλίου. Το ενδιαφέρον για εξασφάλιση σ'όλους τους πολίτες ίσων δυνατοτήτων πρόσβασης σ' ένα ευρύ φάσμα εκπαιδευτικών, μορφωτικών και ψυχαγωγικών προγραμμάτων κάτι που πιθανόν αντιστρατεύεται η λογική μεγιστοποίησης του κέρδους που διέπει τα ιδιωτικά κανάλια, μέσα σε λίγα μόλις χρόνια αντικαταστάθηκε από την πίστη στην περισσότερο "φιλελεύθερη" κι "αποτελεσματική" λειτουργία που εξασφαλίζει η κυριαρχία της ιδιωτικής πρωτοβουλίας.

Η συρρίκνωση της δημόσιας σφαιράς στον οπτικοακουστικό χώρο θα πρέπει κατ' αρχήν να ειδωθεί υπό το πρίσμα της ευρύτερης ιδεολογικής και πολιτικής διαπάλης που αφορά την ισορροπία μεταξύ δημόσιου και ιδιωτικού στις χώρες του αναπτυγμένου

2. Για περισσότερες πληροφορίες δες Euromedia Research Group, *The Media in Western Europe*, Sage Publications, London, 1992.

3. Δες K. Dyson and P. Humphreys, *Broadcasting and New Media Policies in Western Europe*, Routledge, London, 1988; και Σ. Παπαθανασίου, *Η Τηλεόραση στον κόσμο*, Παπαύσης, Αθήνα, 1994.

Καπιταλισμού και διεθνώς. Η ριζική αλλαγή που συντελέστηκε στις δεκαετίες του '80 και '90 στη στάση ευρύτερων κοινωνικών και πολιτικών δυνάμεων αναφορικά με το ρόλο του κράτους στην κοινωνική και οικονομική ζωή επέδρασε σημαντικά στην πορεία των εξελίξεων και στον οπτικοακουστικό χώρο και ως ένα βαθμό εξηγεί τη μετατόπιση του κέντρου βάρους της συζήτησης από τα ζητήματα κοινωνικής δικαιοσύνης και συνοχής στα ζητήματα οικονομικής αποτελεσματικότητας και ελευθερίας ανταγωνισμού. Όπως επισημαίνει ο N. Garnham, οι εξελίξεις στα Μέσα Μαζικής Επικοινωνίας (ΜΜΕ) θα πρέπει να εξετάζονται στο πλαίσιο των ευρύτερων κοινωνικο-οικονομικών, πολιτικών και ιδεολογικών διεργασιών των οποίων και αποτελούν συστατικό στοιχείο⁴. Η άνοδος του νεοφιλελευθερισμού, η διεθνοποίηση της οικονομικής ζωής και η ένταση του ανταγωνισμού διαμόρφωσαν το ευνοϊκό εκείνο πλαίσιο μέσα στο οποίο αναπτύχθηκαν με γρήγορους ρυθμούς οι δυνάμεις του ελεύθερου ανταγωνισμού.

Οι περισσότεροι ερευνητές οι οποίοι εξετάζουν τη διαδικασία "απορύθμισης" του οπτικοακουστικού χώρου παραθέτουν μια σειρά από αιτίες οι οποίες εξηγούν την υποχώρηση του ρόλου του κράτους, Ξεκινώντας από την επίδραση των νέων τεχνολογιών στην ένταση του ανταγωνισμού, (ανάπτυξη διασυνοριακών μέσων μετάδοσης του τηλεοπτικού μηνύματος, σύγκλιση των τηλεπικοινωνιών, της ηλεκτρονικής βιομηχανίας και των ΜΜΕ σ' έναν ενιαίο κλάδο της Πληροφορικής, κλπ) αναφέρονται επίσης στη "βιομηχανοποίηση" των πολιτιστικών βιομηχανιών, στις πιέσεις που εξασκούν ισχυροί επιχειρηματικοί κύκλοι όπως οι διαφημιστές, οι μεγιστάνες των μέσων και οι παραγωγοί προγραμμάτων και τέλος στην απήχηση της νεοφιλελεύθερης ιδεολογίας⁵. Ασφαλώς, οι παράγοντες αυτοί είναι υπαρκτοί και επηρεάζουν τις εξελίξεις. Το ζητούμενο όμως δεν είναι τόσο πολύ να παραθέσουμε μια σειρά από αιτίες όσο να τις αξιολογήσουμε διακρίνοντας το κύριο από το δευτερεύον και την ουσία από τα επιφανόμενα. Στο βαθμό που κάτι τέτοιο δεν συμβαίνει, η "απορύθμιση" είναι δυνατόν να εκληφθεί σαν μια διαδικασία περίπου αναπόφευκτη, επιβεβλημένη από τη λογική των τεχνολογικών μετασχηματισμών.

Στον αντίποδα της παραπάνω θεώρησης βρίσκεται η αντίληψη η οποία υπογραμμίζει την πολιτική και κοινωνική διάσταση της "απορύθμισης" επισημαίνοντας ότι στην ουσία πρόκειται για μια διαδικασία η οποία εξυπηρετεί τις ανάγκες και τα συμφέροντα των μεγάλων εταιρικών ολοκληρώσεων που επιδιώκουν να ελέγξουν το χώρο των ΜΜΕ. Από την άποψη αυτή ιδιαίτερη σημασία έχει το γεγονός ότι στις δεκαετίες του '80 και '90 το φαινόμενο της διεθνοποίησης της παραγωγής και του κεφαλαίου στο χώρο των ΜΜΕ προσλαμβάνει τεράστιες διαστάσεις, ενισχυμένο κυρίως από ένα κύμα εξαγορών και συγχωνεύσεων, αλλά και από την ανάπτυξη των νέων ηλεκτρονικών μέσων (δορυφορική και καλωδιακή τηλεόραση, videotext, teletext, multimedia κλπ). Μόνο μεταξύ 1985 και 1991, εκτιμάται ότι οι μεγάλες εταιρίες του κλάδου ξόδεψαν περίπου 150 δισ. δολάρια σε εξαγορές και συγχωνεύσεις, ενώ 50 με 100 δισ. δολάρια δαπανήθηκαν για την ανάπτυξη της δορυφορικής και καλωδιακής τηλεόρασης. Πίσω από την αγωνιώδη προσπάθεια

4. N. Garnham *Capitalism and Communication. Global Culture and the Economics of Information*, Sage Publications, London, 1990, ιδιαίτερα Κεφάλαια 7 και 8.

5. Δες για παράδειγμα J.G.Blumler "Vulnerable Values at Stake" in J.G.Blumler (ed), *op.cit.* 1992 και Σ. Παπαθανασίου, *op.cit.* 1993.

διαφοροποίησης και διεθνοποίησης, βρίσκεται η επιδίωξη απόκτησης οικονομικών μεγέθους, αλλά κυρίως η αξιοποίηση των ευκαιριών που δημιουργεί η ανάπτυξη των νέων μέσων επικοινωνίας και η είσοδος σε νέες αγορές για την εκμετάλλευση του στρατηγικού από οικονομική και πολιτική άποψη ρόλου των ΜΜΕ στη σύγχρονη κοινωνία⁶. Η ύπαρξη κρατικού μονοπωλίου στον οπτικοακουστικό χώρο φυσικά εμπόδιζε την επέκταση των μεγάλων εταιρικών ολοκληρώσεων που δραστηριοποιούνται στο χώρο των τηλεπικοινωνιών, των ΜΜΕ και της ηλεκτρονικής βιομηχανίας κι έπρεπε να ανατραπεί.

Υπ' αυτές τις συνθήκες η δημόσια ραδιοτηλεόραση υποχώρησε σχεδόν παντού στην Ευρώπη τα τελευταία χρόνια. Βέβαια, υπάρχουν σημαντικές διαφορές από χώρα σε χώρα όσον αφορά τους ρυθμούς και τρόπους αλλαγής του κανονιστικού πλαισίου που διέπει τον οπτικοακουστικό χώρο, την ένταση κατά την οποία λαμβάνονται υπ' όψη τα συμφέροντα των κρατικών καναλιών, το ενδιαφέρον που επιδεικνύεται για την αποτροπή συνθηκών ολιγοπωλιακού ελέγχου της αγοράς και την κατοχύρωση της πολυφωνίας. Αντίστοιχα διαφέρουν και οι ικανότητες προσαρμογής που επιδεικνύουν οι δημόσιοι ραδιοτηλεοπτικοί φορείς στο νέο ανταγωνιστικό περιβάλλον. Πάντως, στη μεγάλη πλειοψηφία των χωρών της Ευρωπαϊκής Ένωσης τα δημόσια τηλεοπτικά κανάλια καταφέρνουν να αποσπούν μεταξύ 40% και 60% της θεαματικότητας ενώ σε πολλές περιπτώσεις εμφανίζουν και κάποιες ανοδικές τάσεις κατά τα τελευταία χρόνια. Για παράδειγμα, το μέσο μερίδιο θεαματικότητας των Γαλλικών κρατικών καναλιών αυξήθηκε από 34,8% τον Ιανουάριο του 1992, σε 42,3% τον Ιανουάριο του 1993. Στη Γερμανία, τα κρατικά ARD και ZDF απέσπασαν από κοινού το 46,4% την περίοδο Ιανουάριος -Μάιος 1992, ενώ στην Ιταλία η κρατική RAI αύξησε το μέσο μερίδιο θεαματικότητας των τριών καναλιών της σε 47% περίπου κατά το 1993⁷.

Μια ιδιαίτερη περίπτωση αποτελεί το BBC το οποίο σύμφωνα με τα αποτελέσματα πρόσφατης έρευνας, με τις υπηρεσίες και τα προϊόντα που προσφέρει, καλύπτει το 45,9% του συνολικού χρόνου που καταναλώνουν οι Βρετανοί διαβάζοντας εφημερίδες και περιοδικά, ακούγοντας ραδιόφωνο ή βλέποντας τηλεόραση. Από την άποψη αυτή είναι με διαφορά έναντι των υπολοίπων ο σημαντικότερος οργανισμός ΜΜΕ στη Βρετανία καθώς η Carlton Communication που ακολουθεί στη δεύτερη θέση καλύπτει μόλις το 7,3% του συνολικού χρόνου κατανάλωσης ΜΜΕ⁸. Μάλιστα το BBC όχι μόνο ανταγωνίζεται με επιτυχία εδώ και δεκαετίες τα ιδιωτικά τηλεοπτικά κανάλια, αλλά στις νέες συνθήκες έντονου ανταγωνισμού που διαμορφώνονται καταφέρνει να επεκτείνει τις διεθνείς του δραστηριότητες σε νέες κατευθύνσεις όπως η δορυφορική και η καλωδιακή τηλεόραση. Ενδεικτικό της ιδιαίτερης θέσης που κατέχει το BBC στη Βρετανική κοινωνία είναι και το γεγονός ότι στη Λευκή Βίβλο που δημοσίευσε τον Ιούλιο του 1994 η κυβέρνηση των Συντηρητικών τίθενται δύο βασικοί στόχοι για τον οργανισμό. Πρώτον, να διατηρηθεί ο δημόσιος χαρακτήρας του ώστε να συνεχίσει "να υπηρετεί το έθνος" και δεύτερον, να

6. Για περισσότερες πληροφορίες δες Ν. Λεάνδρος, *Μαζικά Εντυπια Επικοινωνίας στην Ελλάδα Οικονομικές και Τεχνολογικές Προσεγγίσεις*, Εκδόσεις Δελφίνι, Αθήνα, 1992, ιδιαίτερα Κεφάλαιο 4.

7. Τα στοιχεία αναφέρονται σε Σ. Παπαθανασοπούλου, *op.cit.* 1994

8. Financial Times, 5 July 1994.

ενισχυθεί η ανταγωνιστικότητά του ώστε να πρωτοστατήσει στις επαναστατικές αλλαγές που συγκλονίζουν την παγκόσμια βιομηχανία των ΜΜΕ.

Παίρνοντας υπ' όψη τη συζήτηση που προηγήθηκε μπορούμε να υποστηρίξουμε ότι η αδυναμία της ΕΡΤ να συγκρατήσει κάποια αξιόλογα ποσοστά τηλεθέασης και η οικονομική της χρεωκοπία αποτελούν μεν έκφραση μιας γενικότερης τάσης συρρίκνωσης του ρόλου των κρατικών ραδιοτηλεοπτικών φορέων που όμως στη χώρα μας προσέλαβε πολύ πιο έντονες και δραματικές διαστάσεις. Το γεγονός αυτό δεν μπορεί να εξηγηθεί μόνο με αναφορά στις γενικότερες εξελίξεις και στις πιέσεις που εξασκούνται υπέρ της "απορύθμισης" του ραδιοτηλεοπτικού χώρου στο σύνολο των χωρών της Ευρώπης. Οι ιδιομορφίες της Ελληνικής τηλεοπτικής πραγματικότητας και ιδιαίτερα η εξάρτηση της ΕΡΤ από την εκάστοτε κυβερνητική εξουσία επηρέασαν καθοριστικά τις εξελίξεις και σε σημαντικό βαθμό εξηγούν την ταχύτητα με την οποία επήλθε και την έκταση στην οποία συντελέστηκε η πρωτοφανής για τα Ευρωπαϊκά δεδομένα περιθωριοποίηση του δημοσίου ραδιοτηλεοπτικού φορέα στην Ελλάδα. Οι συνεχείς κυβερνητικές παρεμβάσεις, οι ρουσφετολογικές πρακτικές, η συχνή χρησιμοποίηση της ΕΡΤ για την ικανοποίηση των προπαγανδιστικών αναγκών του κυβερνώντος κόμματος, έφθειραν την αξιοπιστία της και υπονόμισαν την αποτελεσματική λειτουργία και διοίκηση του οργανισμού καθιστώντας τον ανίκανο να ανταγωνιστεί τα ιδιωτικά τηλεοπτικά κανάλια στις νέες συνθήκες που διαμορφώθηκαν στη δεκαετία του '90.

2. Η ΕΡΤ σε Συνθήκες Κρατικού Μονοπωλίου.

Η Ελληνική Υπηρεσία Ραδιοφωνικών Εκπομπών (πρόδρομος της ΕΡΤ) ιδρύθηκε το 1936 με τη μορφή νομικού προσώπου Δημοσίου Δικαίου. Μια σειρά από συμβάσεις και νόμους ακολούθησε ως το τέλος το 1945, οπότε ιδρύθηκε το Εθνικό Ίδρυμα Ραδιοφωνίας (ΕΙΡ). Το νομικό καθεστώς του ΕΙΡ μέχρι το 1975 ρύθμιζε ο Ν. 2312/1953, βάσει του οποίου το ΕΙΡ είχε "το αποκλειστικό δικαίωμα εγκαταστάσεως και εκμεταλλεύσεως τεχνικού μέσου και μεταδόσεως προγραμμάτων ραδιοφωνίας". Ο όρος ραδιοφωνία περιελάμβανε τόσο την εκπομπή ηχητικών όσο και τηλεοπτικών προγραμμάτων (άρθρο 202 του Ν. 2312/1953). Πάντως, το μονοπώλιο του ΕΙΡ δεν ίσχυε στην πράξη, δεδομένου ότι λειτουργούσαν ραδιοφωνικοί σταθμοί των ενόπλων δυνάμεων που είχαν διαμορφωθεί την περίοδο του εμφυλίου πολέμου και συνέχισαν τη λειτουργία τους και μετά το 1949. Μάλιστα ο Α.Ν. 1663/1951 προσδιόρισε το νομικό πλαίσιο λειτουργίας των σταθμών αυτών και σαν ειδικός νόμος συνέχισε να ισχύει και μετά το γενικό νόμο 2312/1953⁹. Σύμφωνα με τον Α.Ν. 1663/1953, μόνο το Γενικό Επιτελείο Εθνικής Αμύνης άσκούσε έλεγχο στους ραδιοφωνικούς σταθμούς των ενόπλων δυνάμεων. Έτσι, οι στρατιωτικοί ραδιοφωνικοί σταθμοί είχαν τη δυνατότητα να ασκούν πολιτική, να "διαφωτίζουν" και να "διαπαιδαγωγούν" το κοινό, χωρίς να δέχονται κανενός είδους κοινοβουλευτικό και πολιτικό έλεγχο. Ασφαλώς επρόκειτο

9. Για μια διεξοδική ανάλυση του προβλήματος δες Π.Δ. Δαγτόγλου, *Ραδιοτηλέραση και Σύνταγμα*, Σάκκουλας, Αθήνα, 1990.

για μια κατάσταση απαράδεκτη και επικίνδυνη για τους δημοκρατικούς θεσμούς, προϊόν της ανώμαλης μετεμφυλιοπολεμικής περιόδου.

Οι τακτικές τηλεοπτικές εκπομπές ξεκινάνε με αρκετή καθυστέρηση την 1η Νοεμβρίου του 1968 από το κανάλι των ενόπλων δυνάμεων (YENEΔ). Πέντε μήνες αργότερα ακολουθεί το EIP, το οποίο μετονομάζεται το 1970 σε EIPT. Η κατάσταση παραμένει στάσιμη μέχρι τη δημοσίευση του Ν. 230/1975, με τον οποίο ιδρύεται ανώνυμη εταιρία υπό την επωνυμία "Ελληνική Ραδιοφωνία - Τηλεόραση" (EPT AE), που υποκαθιστά το EIPT¹⁰. Εξακολουθούν να ισχύουν η αρχή του κρατικού μονοπωλίου στα οπτικοακουστικά ΜΜΕ και η αρχή της δημόσιας υπηρεσίας. Ο κυβερνητικός έλεγχος παραμένει ασφυκτικός τόσο επί των οργάνων διοίκησης της EPT (διορισμός και ανάκληση των μελών του Δ.Σ., του γενικού διευθυντή και των δύο βοηθών γενικών διευθυντών από το υπουργικό συμβούλιο) όσο και στη διαμόρφωση των προγραμμάτων της. Παράλληλα, στην EPT ανήκει η "διενέργεια παντός είδους εκπομπών ήχων και εικόνων δια των μεθόδων της ραδιοφωνίας και τηλεοράσεως". Η μόνη εξαίρεση αφορά την YENEΔ για την οποία προβλέπεται ότι θα συγχωνευθεί στην EPT δύο χρόνια μετά την έναρξη ισχύος του Ν. 230/1975. Οι "πειρατικοί" ιδιωτικοί σταθμοί απαγορεύονται και οι παραβάτες απειλούνται με φυλάκιση μέχρι δύο ετών και δήμευση των μέσων διενέργειας των εκπομπών. Το κρατικό μονοπώλιο ανατρέπεται τελικά με τους Ν. 1730/1987 και 1866/1989, με τους οποίους επιτρέπεται η χορήγηση αδειών για την ίδρυση και λειτουργία ραδιοφωνικών και τηλεοπτικών σταθμών.

Σαφή εικόνα για τα οικονομικά αποτελέσματα της EPT AE έχουμε μόνο από το 1988 και μετά καθώς μέχρι τα τέλη του 1987, η EPT 2 (πρώην YENEΔ) λειτουργούσε σαν αποκεντρωμένη δημόσια υπηρεσία του Υπουργείου Προεδρίας τα έσοδα και οι δαπάνες της οποίας εντάσσονταν στα αντίστοιχα οικονομικά μεγέθη του Υπουργείου. Όσον αφορά την EPT 1, από το 1976 οπότε μετεξελίχθηκε σε Α.Ε. μέχρι το 1987 παρουσίαζε θετικά κατά κανόνα οικονομικά αποτελέσματα. Έτσι, το 1985 το οικονομικό πλεόνασμα της EPT 1 ήταν 349 εκατ. δρχ., ενώ το 1986 έφτασε τα 2.924 εκατ. δρχ και το 1987 τα 1.465 εκατ δρχ.

Τα έσοδα των κρατικών τηλεοπτικών σταθμών αποτελούν:

- 1) Το ανταποδοτικό τέλος που εισπράττεται μέσω του λογαριασμού της ΔΕΗ.
- 2) Οι έκτακτες κρατικές επιχορηγήσεις.
- 3) Τα έσοδα από διαφημίσεις.
- 4) Άλλα έσοδα από πωλήσεις προγραμμάτων κλπ.

Το 1988 (δηλαδή την τελευταία χρονιά πριν την εμφάνιση των ιδιωτικών καναλιών) τα συνολικά έσοδα της EPT AE έφτασαν τα 30,2 δισ. δρχ. από τα οποία 12,4 δισ. δρχ. προήλθαν από διαφημίσεις, 11,6 δισ. δρχ. προήλθαν από το ανταποδοτικό τέλος, 4,1 δισ. δρχ. από έκτακτη κρατική επιχορήγηση και 2,1 δισ. δρχ. ήταν έσοδα από άλλες πηγές.

Την ίδια χρονιά τα συνολικά έξοδα της EPT AE έφτασαν τα 29,4 δισ. δρχ. δηλαδή υπήρξε καθαρό κέρδος 800 εκατ. δρχ. Στον Πίνακα 1 παρουσιάζεται η διάρθρωση των εσόδων και εξόδων της εταιρίας την περίοδο 1988-1993. Όσον αφορά τα έξοδα παρατηρούμε

10. Σχετικά με τη πορεία ανάπτυξης της ραδιοφωνίας και τηλεόρασης στην Ελλάδα μέχρι τα τέλη της δεκαετίας του '70 βλ. Τ. Δουλκέρη, *Ραδιοφωνία Τηλεόραση Νομικά και Κοινωνικά Προβλήματα τους Παπαζήσης*, Αθήνα, 1979 και Ρ. Μανθούλης, *Το Κράτος της Τηλεόρασης*, Θεμέλιο, Αθήνα, 1981.

ότι το 1988 (όπως και τις επόμενες χρονιές) το μεγαλύτερο κονδύλι αποτελούν οι αμοιβές προσωπικού οι οποίες μαζί με τις αμοιβές εξωτερικών συνεργατών ξεπερνούν τα 50% (14,9 δισ. δρχ. ποσό που αντιπροσώπευε το 50,7% των συνολικών εξόδων).

Το γεγονός των κατά κανόνα θετικών οικονομικών αποτελεσμάτων δεν σημαίνει και αποτελεσματικό τρόπο λειτουργίας. Κάθε άλλο. Την ίδια ακριβώς περίοδο γίνονται καθεστώς οι αναποτελεσματικές μέθοδοι διοίκησης που έκαναν την ΕΡΤ ανίκανη να ανταγωνιστεί τα ιδιωτικά κανάλια στις συνθήκες που διαμορφώθηκαν μετά το 1989. Ηδη από το 1975 στην έκθεση του σερ Χιού Γκρην επισημαίνεται:

"Τα προβλήματα του ΕΙΡΤ περιλαμβάνουν: Μια υπερτροφική και βραδυκίνητη γραφειοκρατία, την ανάγκη εγκρίσεως κάθε δαπάνης έστω και μικρής από το Υπουργείο Οικονομικών, την κακή οικονομική κατάσταση, την έλλειψη μιας λειτουργικά αποτελεσματικής διοικητικής δομής, τεχνολογικές ατέλειες και μια σοβαρή έλλειψη εκπαιδευμένων επαγγελματιών στον τομέα προγράμματος. Δεν υπάρχει αμφιβολία ότι η σημερινή διοίκηση κάνει ότι μπορεί για να αντιμετωπίσει τα προβλήματα αυτά μέσα στα πλαίσια των σημερινών δυνατοτήτων. Κατά τη γνώμη μου όμως, θα ήταν άσκοπο να επιχειρήσει κανείς να κάνει ψευτομπαλώματα στην παρούσα οργάνωση. Επιβάλλεται ριζική αλλαγή και ένα καινούργιο ξεκίνημα"¹¹.

Δυστυχώς τα χρόνια μετά το 1975 όχι μόνο δεν έγινε ένα καινούργιο ξεκίνημα αλλά αντίθετα όλα τα αρνητικά φαινόμενα ενισχύθηκαν παραπέρα. Οι συνεχείς κομματικές παρεμβάσεις, οι αναποτελεσματικές μέθοδοι διοίκησης, η γραφειοκρατική λειτουργία, η αδυναμία κινητοποίησης και ενθάρρυνσης των εργαζομένων, η απουσία επιχειρηματικού σχεδιασμού, αποτελούν συμπτώματα μιας γενικότερης κακοδιοίκησης που δημιούργησε η εξάρτηση της ΕΡΤ από την κρατική εξουσία.

Είναι χαρακτηριστικό ότι στο πόρισμα του αντιεισαγγελέα πρωτοδικών κ. Ντογιάκου που ολοκληρώθηκε τον Απρίλιο του 1991 καταγράφονται σωρεία παράνομων προσλήψεων τα τελευταία χρόνια και ιδιαίτερα σε προεκλογικές περιόδους, εντοπίζονται διαχειριστικές ατασθαλίες, χρηματοδοτήσεις δισ. δρχ. σε εξωτερικές παραγωγές χωρίς τις νόμιμες προϋποθέσεις, εισπράξεις εκατομμυρίων από παραγωγούς για σειρές οι οποίες ουδέποτε προβλήθηκαν γιατί ήταν ακατάλληλες, ανύπαρκτες υπερωρίες που πληρώθηκαν ακόμα και αργομισθίες¹².

Βέβαια δεν θα πρέπει να βιαστούμε να υιοθετήσουμε το σύνολο των συμπερασμάτων της εισαγγελικής έρευνας. Το σίγουρο πάντως είναι ότι η χρησιμοποίηση της ΕΡΤ από την εκάστοτε κυβέρνηση για την εξυπηρέτηση κομματικών σκοπιμοτήτων και ρουσφετολογικών αναγκών διέφθειρε κάθε έννοια αξιοκρατίας και αποτελεσματικής διοίκησης. Αλλωστε τί να περιμένει κανείς από έναν οργανισμό όπου οι ανώτερες θέσεις καλύπτονται με πολιτικούς διορισμούς ενώ άξιοι επαγγελματίες μπαίνουν "στο ψυγείο" για πολιτικούς λόγους.

Το αποτέλεσμα αυτών των πρακτικών είναι όπως επισημαίνεται στην πρόσφατη έκθεση των ειδκών του BBC μια "ευνόητη αίσθηση απελπισίας" ανάμεσα στο προσωπικό

11. Το κείμενο της έκθεσης του σερ Χιού Γκρην για την ΕΡΤ δημοσιεύεται στο βιβλίο του Ρ. Μανθούλη, *Ιbid*, σελ. 202-211. Το σχετικό απόσπασμα είναι στη σελίδα 202.

12. Βασικά συμπεράσματα της έκθεσης Ντογιάκου δημοσιεύθηκαν στο Βήμα στις 9 Ιουνίου 1991.

των τηλεοπτικών σταθμών για την έλλειψη κάθε αξιολόγησης, την απουσία οικονομικών κινήτρων και τις προοπτικές σταδιοδρομίας να καταρρακώνονται από τους έξωθεν διορισμούς¹³.

3. Η Περίοδος του Ανταγωνισμού.

Η φθωρά του κύρους των κρατικών τηλεοπτικών σταθμών και η γενικότερη κακοδιοίκηση σε συνδυασμό με την πλήρη ασιδωσία που επικράτησε στο χώρο της ιδιωτικής τηλεόρασης διαμόρφωσαν ένα ιδιαίτερα ευνοϊκό πλαίσιο για την ανάπτυξη των ιδιωτικών καναλιών που σε πολύ σύντομο χρονικό διάστημα κυριάρχησαν στο τηλεοπτικό πεδίο επιτυγχάνοντας και μεγάλα κέρδη. Αντίθετα, η θεαματικότητα των καναλιών της ΕΡΤ μειώθηκε σε ιδιαίτερα χαμηλά επίπεδα συγκριτικά και με άλλους Ευρωπαϊκούς κρατικούς φορείς. Από 62% θεαματικότητα που αποσπούσε η ΕΡΤ το 1989 πριν από την είσοδο της ιδιωτικής τηλεόρασης, περιορίστηκε μόλις στο 28,4% το 1990, 20,9% το 1991, 16,4% το 1992 και 13,2% το 1993 (δες Πίνακα 2).

Όπως υπογραμμίζει και η δραματική μείωση της θεαματικότητας των κρατικών καναλιών, η ΕΡΤ βρέθηκε εντελώς απροετοίμαστη οργανωτικά, διοικητικά και τεχνολογικά ν' αντιμετωπίσει την πρόκληση του ανταγωνισμού. Έτσι, αναπόφευκτα, ήταν το μεγάλο θύμα της αναδιάταξης του ραδιοτηλεοπτικού τοπίου χάνοντας τόσο σε τηλεθέαση όσο και σε διαφημιστικά έσοδα. Το μεγαλύτερο ίσως πρόβλημα εντοπίζεται στη δυσκολία μεσο-μακροπρόθεσμου προγραμματισμού και ακόμα περισσότερο στην υλοποίηση των όποιων αποφάσεων λαμβάνονται προς αυτή την κατεύθυνση, καθώς οι πολιτικές παρεμβάσεις και οι συχνές αλλαγές προσώπων σε κείριες διευθυντικές θέσεις εμποδίζουν τη σταθερή διοίκηση και λειτουργία της εταιρίας. Ο μέσος όρος παραμονής των ανώτατων στελεχών της ΕΡΤ στις θέσεις τους είναι περίπου ένας χρόνος. Τα άτομα που τοποθετούνται στην κορυφή ενός τόσο πολύπλοκου οργανισμού χωρίς συνήθως να έχουν την απαιτούμενη εμπειρία, δύσκολα προλαβαίνουν να ενημερωθούν ώστε να είναι σε θέση να εφαρμόσουν αποτελεσματική διοίκηση. Η συνεχής αλλαγή διευθυντικών στελεχών, εάν συνδυασθεί και με τον υπάρχοντα συγκεντρωτισμό στη λειτουργία, έχει αρνητικές επιδράσεις σε θέματα πειθαρχίας και δραστηριοποίησης του προσωπικού. Επιπλέον, ο σύντομος χρόνος που τα στελέχη προβλέπουν να μείνουν στη θέση τους δημιουργεί την ανάγκη να αποφεύγουν ν' ασχοληθούν με δύσκολα και χρονίζοντα προβλήματα ή με έργα μακροπρόθεσμης απόδοσης. Η παραμέληση της εσωτερικής παραγωγής και η αδιαφορία για βελτίωση της αποδοτικότητας είναι δύο σχετικά παραδείγματα. Έτσι, οι κατά καιρούς εξαγγελίες εκ μέρους της διοίκησης για ριζοσπαστικές τομές στη δομή και στον προσανατολισμό του προγράμματος δεν έχουν υλοποιηθεί.

13. BBC, ERT 91. A Study Commissioned by Greek Broadcasting from the BBC, Ιούνιος, 1991.

Εκτός από τα παραπάνω η ΕΡΤ αντιμετωπίζει τα προβλήματα που συχνά παρατηρούνται και σε άλλους οργανισμούς του δημόσιου τομέα, δηλαδή συγκεντρωτισμό στη λήψη των αποφάσεων, έλλειψη έμφασης στην επίτευξη στόχων και προθεσμιών από κάθε λειτουργική μονάδα και έμφαση αντίθετα στην τήρηση των τυπικών διαδικασιών. Το δυσκίνητο σύστημα αποφάσεων που προκύπτει έχει σαν αποτέλεσμα συχνά τη μη λήψη καμίας απόφασης, πράγμα που οδηγεί σε πτώση του ηθικού των εργαζομένων και σε συνδυασμό με την έλλειψη κινήτρων στην αποφυγή ανάληψης πρωτοβουλιών κι ευθυνών από τα κατώτερα κλιμάκια. Τα προβλήματα αυτά επισημάνθηκαν τόσο στην έκθεση των εμπειρογνομόνων του BBC όσο και στο πόρισμα της εταιρίας Ernst and Young για τα οργανωτικά και λειτουργικά προβλήματα της ΕΡΤ που ολοκληρώθηκε το καλοκαίρι του 1992. Το πόρισμα της Ernst and Young υπογραμμίζει ένα ακόμα πρόβλημα κεφαλαιώδους σημασίας που αντιμετωπίζει η ΕΡΤ. Μηχανισμός αξιολόγησης και βελτίωσης της απόδοσης στους κρίσιμους τομείς πρόγραμμα, παραγωγή, τεχνικά μέσα δεν υπάρχει, με αποτέλεσμα την υποχρησιμοποίηση των μέσων παραγωγής. Η έλλειψη αποτελεσματικού συστήματος εσωτερικής κοστολόγησης κάνει δύσκολη τη σύγκριση κόστους εσωτερικών και εξωτερικών παραγωγών και μείωσης του κόστους της εσωτερικής παραγωγής. Το μόνο σύστημα ελέγχου που λειτουργεί σήμερα στην ΕΡΤ είναι ο προληπτικός έλεγχος. Αυτός υλοποιείται με μια σειρά διαδοχικών υπογραφών για κάθε απόφαση που οδηγούν σε συγκεντρωτισμό, διασπορά της ευθύνης και καθυστερήσεις που συμβάλλουν στο υψηλό λειτουργικό κόστος. Τελικά, η μελέτη της Ernst and Young καταλήγει στο συμπέρασμα ότι:

*επικρατεί σοβαρή οργανωτική ανεπάρκεια και αναποτελεσματικότητα στην ΕΡΤ σήμερα, με παράλληλο υψηλό λειτουργικό κόστος, τα οποία:

- Καθιστούν αδύνατη την επίτευξη των επιχειρηματικών στόχων και επιδιώξεων της Διοίκησης της ΕΡΤ.
- Εμποδίζουν την αξιοποίηση του προσωπικού και των τεχνικών της μέσων.
- Αφαιρούν από την ΕΡΤ τις δυνατότητες να παίζει ένα σημαντικό ρόλο στην ανταγωνιστική αγορά της τηλεόρασης και του ραδιοφώνου.
- Ωθούν την ΕΡΤ προς μια προβληματική, από οικονομικής πλευράς, κατάσταση.

Όλα τα ανωτέρω έχουν ως κοινό παρανομαστή το νομοθετικό πλαίσιο λειτουργίας της ΕΡΤ, το οποίο παίζει καθοριστικό ρόλο για το τί είναι εφικτό να γίνει για τη διευθέτησή τους. Το γεγονός είναι ότι η ΕΡΤ δεν μπορεί με το παρόν νομοθετικό πλαίσιο να λύσει τα παραπάνω προβλήματα ώστε να ανταποκριθεί στις απαιτήσεις του κράτους και του πολίτη γενικότερα. Είναι έτσι απαραίτητο να διαμορφωθεί ένα νέο νομοθετικό πλαίσιο που θα αναγνωρίζει ότι η ΕΡΤ δεν λειτουργεί πλέον σε μονοπωλιακή, αλλά σε ανταγωνιστική -και μάλιστα έντονα - αγορά, και που θα της δίδει τη δυνατότητα να αποφασίζει και ενεργεί με μεγάλο βαθμό ανεξαρτησίας όπως οι ανώνυμες εταιρίες του ιδιωτικού

τομέα, λαμβάνοντας βέβαια υπόψη ότι ο κύριος μέτοχος της ΕΡΤ είναι το κράτος¹⁴.

Η συνεχής μείωση της θεαματικότητας των κρατικών καναλιών στη δεκαετία του '90 είχε σαν αποτέλεσμα να μειωθεί όχι μόνο το μερίδιο της ΕΡΤ στη συνολική διαφημιστική δαπάνη αλλά και κυρίως το απόλυτο μέγεθος των εσόδων του οργανισμού από διαφημίσεις. Συγκεκριμένα, το σχετικό κονδύλι μειώθηκε από 12,4 δισ. δρχ το 1988 σε 7,1 δισ. δρχ το 1990, 4,1 δισ. δρχ το 1992 και 2,3 δισ. δρχ το 1993. Κι αυτό παρά το ότι την ίδια περίοδο η συνολική διαφημιστική δαπάνη υπερπενταπλασιάστηκε σε τρέχουσες τιμές ενώ και το μερίδιο που αποσπά η τηλεόραση (δημόσια και ιδιωτική) αυξήθηκε από 47,5% το 1988 σε 63,8% το 1993¹⁵. Βέβαια στη δραματική μείωση των εσόδων της ΕΡΤ συνέβαλε και η απουσία αποτελεσματικού μάρκετινγκ ικανού να ανταπεξέλθει στις απαιτήσεις μιας έντονα ανταγωνιστικής αγοράς. Τα προβλήματα αυτά είναι δύσκολο να δει κανείς πώς θα ξεπεραστούν αν δεν υπάρξουν βαθιές τομές στον τρόπο οργάνωσης και διοίκησης της ΕΡΤ. Με τη νοοτροπία της δημόσιας υπηρεσίας και την ύπαρξη ενός συγκεντρωτικού γραφειοκρατικού οργανισμού που πολλές φορές ορίζει τιμές υψηλότερες απ' αυτές που προσφέρονται από τα ιδιωτικά κανάλια είναι βέβαια αδύνατο να αντιμετωπισθεί ο επιθετικός τρόπος πωλήσεων των ανταγωνιστών της.

Η μείωση των διαφημιστικών εσόδων είναι ένας από τους σημαντικότερους παράγοντες που οδήγησαν στη διαμόρφωση μεγάλων ελλειμμάτων στη δεκαετία του '90 παρά το διπλασιασμό του ανταποδοτικού τέλους το 1991 και την αύξηση των κρατικών επιχορηγήσεων. Συγκεκριμένα, το πλεόνασμα των 0,8 δισ. δρχ το 1988 μετατράπηκε σε έλλειμμα όλες τις επόμενες χρονιές φτάνοντας το ύψος των 8,3 δισ. δρχ το 1993 (δες Πίνακα 1). Τα έσοδα αυξήθηκαν από 30,2 δισ. δρχ το 1988 σε 42 δισ. δρχ το 1993 (ποσοστό αύξησης 39,1%) αλλά οι δαπάνες αυξήθηκαν με ταχύτερο ρυθμό από 29,4 δισ. δρχ σε 50,3 δισ. δρχ την ίδια χρονική περίοδο (ποσοστό αύξησης 71,1%). Η εξέταση των αλλαγών που συντελέστηκαν στη διάρθρωση των εσόδων και δαπανών επιτρέπει να επιστημονούμε τους παράγοντες που οδήγησαν σ' αυτή την εξέλιξη. Όσον αφορά τα έσοδα μπορούμε να παρατηρήσουμε (δες Διάγραμμα 1) ότι η πλέον δραματική αλλαγή αφορά στη μείωση του ειδικού βάρους των εσόδων από διαφημίσεις τα οποία περιορίστηκαν από 41,1% των συνολικών εσόδων το 1988 σε μόλις 5,5% το 1993. Αναπόφευκτα, η εξάρτηση της ΕΡΤ από τις κυβερνητικές αποφάσεις για την οικονομική της επιβίωση έγινε ακόμα εντονότερη στη δεκαετία του '90. Η συμμετοχή του ανταποδοτικού τέλους στα συνολικά έσοδα του οργανισμού αυξήθηκε από 38,4% το 1988 σε 63,8% το 1993 ενώ το αντίστοιχο ποσοστό για την κρατική επιχορήγηση αυξήθηκε από 13,6% το 1988 σε 19,5% το 1993.

Όσον αφορά τη διάρθρωση των δαπανών μπορούμε να παρατηρήσουμε (δες Διάγραμμα 2) τη σημαντική αύξηση των δαπανών για εξωτερικές παραγωγές και για αγορά ή ενοικίαση Ελληνικού και ξένου προγράμματος. Το σχετικό κονδύλι (αμοιβές τρίτων) αυξήθηκε από 15% των συνολικών δαπανών το 1988 σε 25,8% το 1993. Η μεγαλύτερη στήριξη της ΕΡΤ σε εξωτερικές παραγωγές οφείλεται στην ανάγκη βελτίωσης της ποιότητας

14. Ernst and Young, Έκθεση Αναδιοργάνωσης της ΕΡΤ ΑΕ, Προσχέδιο Ιούλιος 1992, σελ. 19.

15. Σχετικά με την εξέλιξη της διαφημιστικής δαπάνης στην Ελλάδα δες Ν. Λεάνδρος, "Οι Τάσεις στην Εξέλιξη της Διαφημιστικής Δαπάνης", Media View, Τεύχος 5, Οκτ.-Δεκ. 1992.

του προγράμματος που προκάλεσε η ένταση του ανταγωνισμού. Όμως θα πρέπει να επισημάνουμε και τις κατηγορίες που σε αρκετές περιπτώσεις και από διαφορετικές πλευρές έχουν διατυπωθεί για αδιαφανείς διαδικασίες στην ανάθεση των παραγγελιών, προχειρότητα και έλλειψη προγραμματισμού, υπερβάσεις κόστους και μη τήρηση των συμβολαίων με συνέπεια την υπερβολική διόγκωση των δαπανών για αμοιβές τρίτων και μάλιστα χωρίς τα αναμενόμενα αποτελέσματα στην αύξηση της θεαματικότητας των καναλιών¹⁶.

Βέβαια, οι αμοιβές προσωπικού συνεχίζουν να αποτελούν τη σημαντικότερη δαπάνη της ΕΡΤ και αυτό παρά τη μείωσή τους από 46,8% των συνολικών δαπανών το 1991 σε 39,6% το 1993. Η μείωσή των μισθοδοτικών δαπανών σαν ποσοστό επί του συνόλου οφείλεται στην περιοριστική εισοδηματική πολιτική και στην πολιτική των μετατάξεων που ακολουθήθηκε την περίοδο 1991-1993 και είχε σαν συνέπεια τη μείωση του μόνιμου προσωπικού από 4019 άτομα το 1991 σε 3666 άτομα το 1993. Συχνά η κριτική που γίνεται στην ΕΡΤ επικεντρώνεται στις προβληματικές εργασιακές σχέσεις και στο μεγάλο αριθμό μόνιμων υπαλλήλων σε σύγκριση με τους απασχολούμενους στα ιδιωτικά κανάλια. Αν και η κριτική αυτή θίγει υπαρκτά προβλήματα εντούτοις δεν θα πρέπει να ξεχνάμε ότι η ΕΡΤ ΑΕ εκτός από τα τρία τηλεοπτικά κανάλια περιλαμβάνει επίσης δύο περιφερειακούς τηλεοπτικούς σταθμούς, τέσσερις ραδιοφωνικούς σταθμούς πανελληνίας εμβέλειας, δύο ραδιοφωνικούς σταθμούς διεθνούς εμβέλειας για τον απόδημο Ελληνισμό, είκοσι ένα τοπικούς και περιφερειακούς σταθμούς, τα μουσικά σύνολα που περιλαμβάνουν δύο ορχήστρες και τη χωρωδία, την υποστήριξη των δορυφορικών προγραμμάτων από και προς την Ελλάδα και τέλος, το περιοδικό "Ραδιοτηλέοραση".

Συμπερασματικά μπορούμε να υποστηρίξουμε ότι η μεγάλη μείωση των διαφημιστικών εσόδων σε συνδυασμό με τη διόγκωση των δαπανών για αγορά ή ενοικίαση ξένου προγράμματος που ως ένα βαθμό οφείλεται στην ένταση του ανταγωνισμού οδήγησε στην οικονομική χρεωκοπία παρά την αύξηση του ανταποδοτικού τέλους και τις προσπάθειες συγκράτησης του εργατικού κόστους. Η εμφάνιση μεγάλων ελλειμμάτων στη δεκαετία του '90 είχε σαν συνέπεια η ΕΡΤ να αδυνατεί πλέον να πραγματοποιήσει τις αναγκαίες επενδύσεις, ενώ και οι ληξιπρόθεσμες υποχρεώσεις αυξήθηκαν σημαντικά τα τελευταία χρόνια με αποτέλεσμα τη συνεχή αύξηση των χρηματοοικονομικών δαπανών¹⁷. Όμως πέρα από την προβληματική λειτουργία, τις αδυναμίες και τις ανεπάρκειες της ίδιας της ΕΡΤ θα πρέπει να επισημάνουμε και την πλήρη ασυδοσία που επικράτησε -και σε μεγάλο βαθμό επικρατεί ακόμα- στο χώρο της ιδιωτικής τηλεόρασης δημιουργώντας ένα ανταγωνιστικό περιβάλλον ιδιαίτερα δυσμενές για τον κρατικό ραδιοτηλεοπτικό φορέα. Η περιφρόνηση της κείμενης νομοθεσίας είναι χαρακτηριστικό παράδειγμα αυτής της ασυδοσίας. Επιγραμματικά επισημαίνω: την ίδρυση δεκάδων ιδιωτικών καναλιών τοπικής αλλά και πανελλαδικής εμβέλειας χωρίς άδεια λειτουργίας, τη συστηματική παραβίαση της Κοινοτικής οδηγίας 89/552 γνωστής ως οδηγία για την "τηλεόραση χωρίς σύνορα" αναφορικά με την ενίσχυση του Ευρωπαϊκού προγράμματος και τον χρόνο μετάδοσης των διαφημίσεων, τη μη εφαρμογή - σε πολλές περιπτώσεις - της εργατικής νομοθεσίας και των συλλογικών

16 Σχετικά με το ζήτημα αυτό δες την έκθεση του ορκωτού λογιστή Α. Κολακιάδη η οποία συντάχθηκε το 1990 και ορισμένα από τα βασικά της συμπεράσματα δημοσιεύθηκαν στο Ποντίκι 10 Σεπτεμβρίου 1992.

17 Το 1994 οι ληξιπρόθεσμες οφειλές της ΕΡΤ ΑΕ ξεπερνούσαν τα 15 δισ. δρχ.

συμβάσεων για τις απολαβές και την ασφαλιστική κάλυψη των απασχολουμένων, τη μη καταβολή χρημάτων για τα πνευματικά δικαιώματα των ταινιών που μεταδίδονται. Στα παραπάνω μπορούμε να προσθέσουμε την ουσιαστική "απονέκρωση" του Εθνικού Συμβουλίου Ραδιοτηλεόρασης και τη μη εφαρμογή των διατάξεων του νόμου 1866/1989 σχετικά με τα ποσοστά του μετοχικού κεφαλαίου στις επιχειρήσεις τηλεοπτικής μετάδοσης. Η κατάσταση αυτή εξυπηρέτησε τα συμφέροντα των ιδιωτικών καναλιών, μείωσε τα λειτουργικά τους έξοδα, επιδείνωσε τη θέση της ΕΡΤ η οποία καλείται ν' ανταγωνιστεί με άνισους όρους και συνέβαλε στη διαμόρφωση συνθηκών ολιγοπωλιακού ελέγχου στο χώρο των ΜΜΕ.

4. Συμπέρασμα.

Η εξέταση της οικονομικής πορείας της ΕΡΤ τα τελευταία χρόνια και των προβλημάτων που αντιμετωπίζει στις συνθήκες έντονου ανταγωνισμού που έχουν διαμορφωθεί στην τηλεοπτική αγορά οδηγούν στη διαπίστωση ότι ο δημόσιος ραδιοτηλεοπτικός φορέας στη χώρα μας έχει πλέον περιέλθει σε δεινή θέση λόγω της οικονομικής χρεωκοπίας και της κατάρρευσης της θεαματικότητας των κρατικών καναλιών. Και όμως, η εξέλιξη αυτή δεν ήταν αναπόφευκτη όπως αποδεικνύει και η εμπειρία των κρατικών τηλεοπτικών καναλιών στην πλειοψηφία των χωρών της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Τα αντικειμενικά προβλήματα που δημιούργησε η απελευθέρωση του τηλεοπτικού μας πεδίου διογκώθηκαν υπέρμετρα από την αδιαφορία που επιδείχτηκε για την προάσπιση των συμφερόντων της ΕΡΤ και από τη συνεχιζόμενη χρησιμοποίησή της για την ικανοποίηση ρουσφετολογικών αναγκών του κυβερνώντος κόμματος. Εάν δεχτούμε ότι στη βάση των σημερινών προβλημάτων βρίσκονται η αρνητική εικόνα που έχει διαμορφώσει το τηλεοπτικό κοινό και η κακοδιοίκηση που δημιούργησαν οι συνεχείς κυβερνητικές παρεμβάσεις τότε αναπόφευκτα καταλήγουμε στο συμπέρασμα ότι τα όποια μέτρα οικονομικού "νοικοκυρέματος" δεν είναι αρκετά αλλά θα πρέπει να συνοδεύονται από βαθιές τομές και ριζοσπαστικές πρωτοβουλίες. Παράλληλα με την αντιμετώπιση των ελλειμμάτων απαιτείται η θεσμική κατοχύρωση της ανεξαρτησίας της ΕΡΤ από την κυβερνητική εξουσία αλλά και μια πολιτική εκ μέρους των διοικούντων ικανή να εμπνεύσει τους εργαζόμενους και να επιτύχει την ενεργό συμμετοχή τους στις προσπάθειες εκσυγχρονισμού και ανάπτυξης.

Η διεθνοποίηση της τηλεόρασης και η ένταση του ανταγωνισμού με την εμφάνιση νέων τεχνολογιών και νέων μέσων (ιδιαίτερα δορυφορική και καλωδιακή τηλεόραση, interactive media, digital compression κλπ) υπογραμμίζουν την ανάγκη προστασίας της πολιτιστικής κληρονομιάς κάθε χώρας. Από την άποψη αυτή, είναι πιστεύω προφανές, ότι η ΕΡΤ έχει να επιτελέσει εθνική αποστολή την οποία τα ιδιωτικά κανάλια δεν μπορούν να αναλάβουν (τουλάχιστον στον απαιτούμενο βαθμό). Από τη μια μεριά η ΕΡΤ οφείλει να προχωρήσει στην παραγωγή τηλεοπτικών προγραμμάτων εκπαιδευτικού και μορφωτικού περιεχομένου ακόμα και όταν δεν καλύπτεται το κόστος ενώ από την άλλη, θα πρέπει να μεταδίδει το μήνυμα της όχι μόνο έως τις πιο απόμακρες γωνιές της Ελληνικής γης αλλά ακόμα, στο μέτρο του δυνατού, και στον Ελληνισμό του εξωτερικού και τη διεθνή κοινή γνώμη.

Δυστυχώς, τα οξύτερα οικονομικά προβλήματα που αντιμετωπίζει και η κακοδιοίκηση που επικρατεί την εμποδίζουν να παίξει αυτό το ρόλο και να συμμετάσχει στο Ευρωπαϊκό τηλεοπτικό γίγνεσθαι. Την ίδια στιγμή που οι εταίροι μας στην Κοινότητα παίρνουν μέτρα για την ανάπτυξη των δορυφορικών μεταδόσεων και της τηλεόρασης υψηλής ευκρίνειας η ΕΡΤ προσπαθεί να καλύψει τις ανάγκες της με ελάχιστες σχετικά επενδύσεις, κακό εργασιακό κλίμα και ανύπαρκτο επιχειρηματικό σχεδιασμό. Υπ' αυτές τις συνθήκες, ο κίνδυνος περιθωριοποίησης της χώρας μας και στον τομέα της τηλεοπτικής βιομηχανίας και των τηλεπικοινωνιών είναι τεράστιος και αναπόφευκτα θα έχει καταστροφικές επιπτώσεις.

Πίνακας 1
Διάρθρωση Εσόδων της ΕΡΤ ΑΕ (σε δισ. δρχ)

	<u>1988</u>	<u>1989</u>	<u>1990</u>	<u>1991</u>	<u>1992</u>	<u>1993</u>
Διαφημίσεις	12,4	10,8	7,1	3,8	4,1	2,3
Ανταποδ. τέλος	11,6	10,1	10,9	24,3	26,1	26,8
Κρατ. επιχορηγ.	4,1	8,8	8,3	5,2	3,6	8,2
Λοιπά	2,1	5,0	3,3	4,0	5,0	4,7
Σύνολο	30,2	34,7	29,6	37,3	38,8	42,0

Διάρθρωση Δαπανών της ΕΡΤ ΑΕ (σε δισ. δρχ)

	<u>1988</u>	<u>1989</u>	<u>1990</u>	<u>1991</u>	<u>1992</u>	<u>1993</u>
Αμοιβ. Προσωπ.	12,7	15,7	16,2	19,3	18,3	19,9
Αμοιβ. εξωτερ. συνεργ.	2,2	2,6	2,3	1,8	1,9	2,7
Αμοιβές τρίτων	4,4	4,4	5,3	7,2	9,8	13,0
Αποσβέσεις	5,6	5,2	6,3	6,6	7,0	6,1
Διάφορα	4,5	7,1	6,0	6,3	6,7	8,6
Σύνολο	29,4	35,0	36,1	41,2	43,7	50,3
Καθαρό αποτ. χρήσης	0,8	-0,3	-6,5	-3,9	-4,9	-8,3

Πηγή: ΕΡΤ ΑΕ

Πίνακας 2
Η διαχρονική εξέλιξη της μέσης θεαματικότητας των καναλιών.

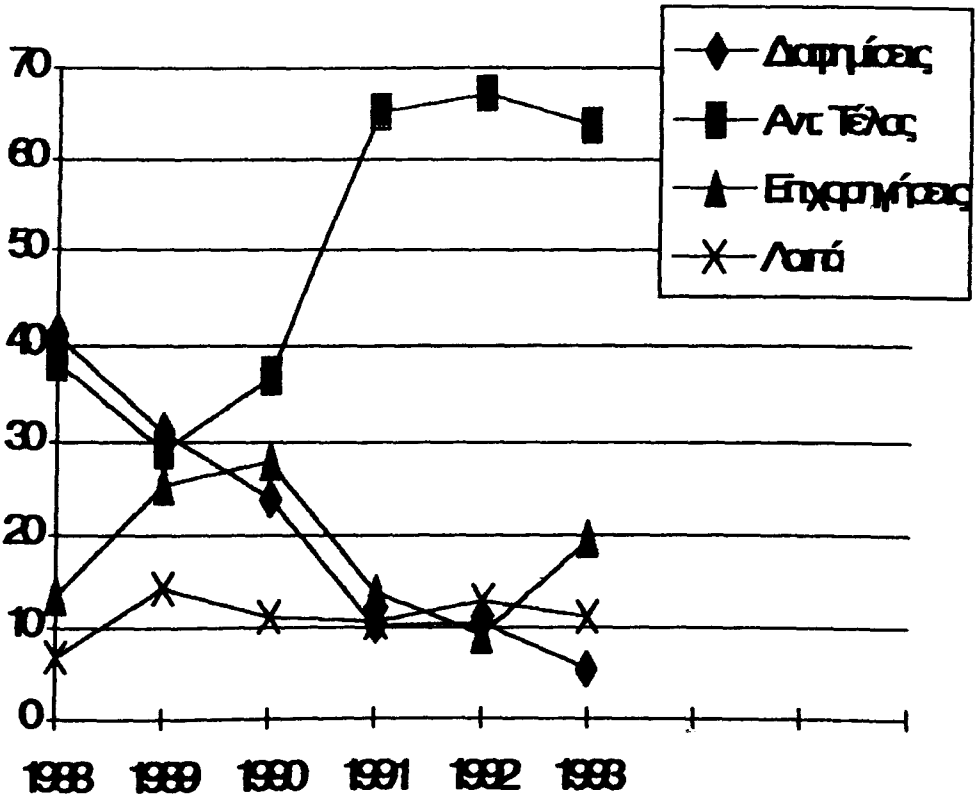
	<u>1989*</u>	<u>1989#</u>	<u>1990</u>	<u>1991</u>	<u>1992</u>	<u>1993</u>
ΕΤ1	37,7	21,1	19,7	14,0	10,5	7,9
ΕΤ2	24,3	12,6	8,7	6,9	5,9	5,3
MEGA	-	35,3	30,6	30,9	33,6	33,2
ANTENNA	-	-	18,5	27,4	30,5	30,9
ΔΟΥΡΥΦΟΡΙΚΑ	14,2	10,7	5,3	3,3	1,3	1,5
ΒΙΝΤΕΟ	10,3	5,8	4,7	4,0	3,6	2,8
ΑΛΛΑ	13,5	8,5	12,5	13,3	14,7	18,4

* πριν από την ιδιωτική τηλεόραση

μετά την ιδιωτική τηλεόραση

Πηγή: Με βάση τα στοιχεία της AGB Hellas και τις εβδομαδιαίες ανακοινώσεις του Mega Channel. Δες Σ. Παπαθανασόπουλος, *op cit*, 1994, σελ. 270.

ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ 1
Διόρθωση εσόδων ΕΡΤΑΕ

ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ 2
Διάρθρωση Δαπανών ΕΡΤ ΑΕ.

